

הרהורים בדיני המזיק ע"י נגיף הקורונה

לעילוי נשמת יגל בן שמואל ואביבה יעל דבורה

עם התחדש עלינו נגיף קשה זה, בתפילה שיעבור בקרוב, זכינו לביור צדדים נוספים בתורתו ית'. אמרתי אהרהר בכתיבה, כתלמיד היושב לפני רבו, עפ"י מה שזיכני השי"ת בחסדיו ממסכת בבא קמא. ואם הדין הפוך ממה שיעלה בידי, מה אעשה, תורה היא וללמוד אני צריך, וכל פטטיא דאורייתא טבין. יתקנו נא דברי רבותי וחברי בראיותיהם ובסברותיהם.

הקדמה

והנה בחיובי נזיקין יש להתבונן בגורמים השונים בכל דין: א. המזיק. ב. הניזק. ג. ההיזק. ד. הנזק. ויל"ד, א. האם המזיק חשוב כעושה הנזק? והאם הוא אשם בו? (א. בגרמא ובגרמי, ב. במזיק בכונה, בשוגג, ובאינו יודע כלל שנדבק. ג. באונס וברוח שאינה מצויה). האם הוא חייב עליו? (דוגמת חש"ו שהזיק דפטור). ב. האם היה על הניזק להישמר, שמא הביא הנזק על עצמו? (כאשר נשמר, וכאשר לא נשמר). ג. האם היזק זה הוא היזק שחייבה עליו תורה? (א. מצד פטור גזה"כ, ב. או שמא לא חייבה עליו תורה כלל מעיקרא). ד. האם נעשה נזק, ומהו. מה גודלו, ובאיזה מהנזקים חייב? (נזק, צער, רפיו, שבת, ומיתה).

נקדים ונאמר שכל דיני נזיקין חידוש הם, כדאיתא בתוס' קידושין (יג:) שהם בכלל 'מלוה הכתובה בתורה', כלומר לא היינו יודעים עניניהם לולא כתבתם תורה (אכן יש לדחות דרצה לומר שלא היינו יודעים אופן החיוב וכמותו, אך עצם החיוב הוא פשוט). אף שנראה לנו שחיוב המזיק פשוט הוא, אם נבחן הדין האובייקטיבי, נמצא שאינו כן. רוב דיניה הממוניים של תורה אינם קנסות, וכן אינם 'צורך של בני האדם לתיקון חברה מסודרת', את אלו השאירה התורה לחכמי הדורות עפ"י רוב. על כן עלינו לדון ב'אמת'. המזיק לא לקח לעצמו דבר¹, ולא התחייב בפיו. אף שעליו לקבל עונש, מנין שהתחייב בממונו? ואם נאמר שמוטל על כל אדם לתקן פשעיו ומעשיו, מנין שחיוב ממוני הוא זה, כלומר חיוב המוטל על נכסיו ולא על האדם המזיק בלבד? (ונפ"מ שיכול הניזק לגבות מנכסי המזיק לאחר מותו. וכן שאף אם אינו אשם י"ל שחייב מ"מ במעשיו, אך בזה יש לעיין בגדרי אונס וכן מנ"ל שאינו בגדר כופר, ועל תוס' ב"ק מג. בהבדל הדיני שבין ממון לכופר, כגון האם מהני מחילת הניזק, וכן 'דמי מזיק' או 'דמי ניזק', ובתר"פ שם כתב שבכופר חייב לטרוח אפי' אין לו במה לשלם כי היכי דתיהוי ליה כפרה).

אופי הנגיף

הנגיף מתרבה בגוף האדם, ומתפשט בכמה אופנים: א. במגע (המכיל רוק), ב. ברוק ובנשימה ישירה (בד"כ שיעול והתעטשות), ג. אולי בהתפשטות הנשימות באוויר החדר (ככל הידוע לי אין הדבר ברור). בעת ההידבקות אין הניזק מרגיש דבר, אך לאחר זמן עלול לחלות. החולי גורם לביטול מלאכה ולצער. תופעות לואי עלולות לגרום לנזק. מקצת מהחולים עלולים אף למות, ל"ע.

מעשה ההיזק – אש, דבר שלא בא לעולם, גרמא, היזק שאינו ניכר

לכאורה כיון שהתפשטות הנגיף בגוף האדם היא ממלאית, ואין הנזק נעשה אלא על ידה, דומה ההיזק לאש. אך נראה שאין זה נכון, מפני שכיון שגוף האדם הוא אורגניזם אחד, יש להתייחס לחדירה אליו כמעשה נזק ישיר, אף אם בתוכו או עליו ייוצר הנזק ע"י התפשטות. כך משמע במחלוקת חכמים ור' יהודה (ב"ק כג:) גבי ארס נחש, ששניהם מודים ששייך בו חיוב מיתה, רק נחלקו האם האדם חייב או הנחש². וכן משמע מדברי ר"ל (ב"ק כב:) שאמר שאע"פ שאשו משום ממונו, המצית אש בגופו של עבד חייב מיתה (ודוחק להעמיד במצית באיבר שהנשמה תלויה בו דוקא). חשוב לעמוד על הדבר בין השאר מפני שאפשר להחשיב התפשטות הנגיף בגוף כ'אש', ובדין 'אשו משום חציו' נח' הראשונים האם חייב המזיק מיתה (לרש"י) (לגירסתו בב"ק כג.) (ל"תוס' ב"ק כג.) (ז"לר"ש) (שם) חייב (ובאונס מודה דפטור כשאר דיני נפשות). אבל לתוס' סנהדרין (עז. תי' ב') לר"נ (סנהדרין עז.) ז"לר"ה (ב"ק נו.) פטור, וכן נח' האם חייב בשאר דינים, ועוד שאפי' לסוברים שחייב מיתה, יש לחלק בין אש (שאינה ממונו) הנוצרת ע"י גופו, לאש הנוצרת ע"י כוחו (דוגמת הזורק אבן כלפי מעלה וכלה כוחו בסנהדרין עז., דפטור ממיתה).

אבל לכא' יש לחלק בין הרעל לבין הנגיף, שכן הרעל הראשוני הוא המזיק בעצמו בהגיעו למקום התורף, אך הנגיף לעומתו מתרבה בגוף, ואולי יש להתייחס אליו כדבר שלא בא לעולם (אין קוש' זו נובעת מדברי תוס' ¹

¹ חבר: 'ולא נהנה, (תורא"ש קד:)

² המח' תלויה בשאלה האם הנחש מכיש מעצמו או שארסו עומד בין שינו.

ב"ק נ. דתוס' מיירי במקרב דבר אצל האש ולא במקרב האש אצל דבר, ויש לחלק ביניהם) ואף שזאת יש לדחות דמ"מ חייב, כמבואר גבי גחלת שתובער ברוח מצויה שחייב (ב"ק נט: ותוס' שם), שמא גרמא הוא. אכן יותר נראה שאין לנו לומר כן, שכן ההסתכלות האנושית הפשוטה על התפשטות מחלה אינה כעל 'התרבות חיידקים', אלא כעל התפשטות וגדילת חלק הנגיף הראשוני. ואין אנו נזקקים לחשבונות מדעיים מדוקדקים בפסיקת הדין, שדרך התורה היא לפסוק עפ"י המבט האנושי הפשוט. וכבר חייבה תורה על אש אע"פ שלהבות חדשות הן אלו שהגיעו למרחק (ויש לדחות, כעין הספק של היד רמ"ה בסנהדרין עז: כיצד לאמוד 'כח ראשון' באגם מים שפרצו הסכר שלו, האם המים כגוף א' או לא, ומה הגבול) דדוקא אש חשובה כגוף א', כיון שאינה מתחלקת לגופים שונים). וצ"ע.

ואע"פ שאין הנגיף דבר ממשי, בפרט בהיזק ע"י נשימה, חייבה תורה על חציו אף בדבר שאין בו ממש דוגמת רוח וקול (ב"ק יז: ר"ש פ"ב ס"א). אך יש לעמוד על נקודה יסודית, והיא - האם היזק שאינו ניכר הוא. הרי אין פעולת היזק הנגיף מורגשת לחושינו, ואף הנזק עצמו אינו ניכר בתחילה כלל. ויל"ד האם דין היזק שאינו ניכר נאמר דוקא גבי עיני 'שם' ו'רוחניות' (דוגמת טהרה ואיסורים, כגון המטמא תרומה של חבירו) או לא (וכ"מ בצח: דפירות והרקיבו מקצתן אומר לו הרי שלך לפניך. וכ"כ יד אליהו ס' קטז. אבל בתוס' נ: משמע דדוקא גזלן יכול לומר כן, משום דאינו שינוי, אבל שומר חייב בהכי). והאם מה שלבסוף יהיה ניכר מחשיבו ניכר (כלומר הנזק גורם להיזק להחשב ניכר, כעין הא דתוס' ב"ק צח. שכתב דכיון דהולך וניכר מהילוכו דנתחרש חשוב כמדם שבגלוי (אמנם דין מיוחד בעבד הוא, אבל כבר מצאנו כעין זה גבי היזק שאינו ניכר בכלאיים, ע' תוס' ק:)). ובאמת מו"ר סובר דחשוב כהיזק שאינו ניכר, ולא זאת בלבד אלא אף שגרמא הוא, דהנזק נוצר בתהליך נסתר (שאינו חשוב כאש).

ואין להביא ראיה ממה דמצאנו שהמזיק ע"י הבל (כגון שהכניס נר דולק לחדר סתום ללא אוורור בו שהה אדם. ומבואר שם שהמזיק הוא הבל דומיא דהבל פיו של אדם) חייב מיתה (באופנים מסוימים, סנהדרין עו. ואף שיש לדחות דהתם מת בזמן קצר יותר, וחשוב ניכר. מה לי שעה ומה לי שבוע) שכן אע"פ שאינו נראה לעין, מורגש הוא באויר בשעת ההיזק. ובדומה, אין להוכיח מדברי רש"י גבי 'הבאיש מריחו פטור מ"ט גרמא בעלמא הוא' (ב"ק מח:), שפי' 'סרחון דנבילה ממילא אתי לה ונבילה גרמא הוא שגורמת לסירחון שיבוא', דחייב על כה"ג בענין שהביאו בעצמו. שכן סרחון חשוב ניכר, דריחו ניכר (וכדאיתא בב"ק צז. נשתנה טעמו וריחו).

ואין להוכיח איפכא שפטור, מ'שור הנסקל' דלבסוף לכשיסקל בידי ב"ד יהיה ניכר ואמרינן שהוא היזק שאינו ניכר (ב"ק מה. וצו:), משום דהתם לא הותחל בגופו של שור דבר מעכשיו, ואין זה אלא 'שם' וענין חיצוני, והכא החל הנגף ל"ע³.

א"כ נותרנו בלא הוכחה מספיקה, ואפשר דפטור בדיני אדם, וכן סובר מו"ר, ואני לא שימשתי כל צרכי, ועוד אצטרך עיון בדבר. ומ"מ נמשיך ללבן הצדדים השונים כאילו חייב בד"א, לשם בירור מה של הדינים השונים שנעלה. ועוד דבדיני שמיים חייב אף בהיזק שאינו ניכר ובגרמא (ב"ק צח.). בנוסף יש להרחיב המבט לשאר הנגיפים והמחלות, אשר חלקן נראות יותר לעין אנוש ולשאר חושיו, ולענ"ד לכ"ע אינן היזק שאינו ניכר או גרמא (כחיוב ארס נחש). ואולי אף נזכה לכיון בזה לדעת מ"ד היזק שאינו ניכר שמהי היזק (אף שלא קי"ל כוותיה, כדאיתא ברא"ש ב"ק א. א. ולא יהא דבר זה קל בעינינו, כש"כ כשעסקינן בדעת ר' חייא (רא"ש שם), אשר כסימן לגדולתו מספרת הגמ' בב"מ פה: על ההוא מרבנן שהביאו אליהו למתיבתא דרקיעא וכשהביט במקום לימודו דר"ח, ונשרפו עיניו).

חיוני נצ"ר ש"ב

א"כ, אם נאמר דאין כאן פטור היזק שאינו ניכר, וממילא אינו גרמא כמש"כ לעיל, המזיק ע"י גופו (מגע) וכוחו (נשימה) חייב אפי' במיתה (מצד זה, אבל לק' יתבאר דפטור מצד אחר), כש"כ בנזק, בצער, בריפוי, ובשבת. אמנם בדין צער יש לעיין אם חשוב הוא כצער שבשעת המכה, דבצער שלאחריה נח' הראשונים (רא"ש פ"ו ס"ט). האם כל שמצב גופו מוסיף להחמיר חשוב כשעת המכה? (כעין מש"כ 'קרנא דתורך קבירא ביה', ב"ק לד.). בזה העיר לי חבר שסיבת הפטור בצער שלאחר המכה היא דהוי גרמא. וכיון דע"מ להגיע עד הלום הוצרכנו לומר שאינו גרמא, אם חייב כלל בנזק זה, יתחייב בו אף בצער שלאחר המכה. ונעיר שאף כאשר אין נזק לבסוף כלל, כגון שהבריא לגמרי בלי שום תופעות לואי, חייב בצער ריפוי ושבת, דחיובם אף 'שלא במקום נזק' (ב"ק פה:).

³ ומה שרבנן מחייבים הוא משום דבההיא שעתא שנתפס לידו ב"ד שחפצים להורגו הוי ניכר והוי כפשיעה שניה. ואיך חשוב הדבר לפשיעה, ע' ביש"ש מ: שכשיש תרעומות לגיטימיות אפשר לטעון טענות גרועות, ובתמים יב סק"ה שצ"ל דמיירי בהיה לו חוב בלי עדים עליו, ונראה דהיינו הך.

התפשטות בחלל סגור

אמנם במזיק ע"י התפשטות נשימותיו בחלל בחדר (ואם אין נגיף הקורונה מתפשט באופן זה – בנגיף אחר) יש לדון, אם חשוב הדבר כ'אש', ואולי כ'בור' שחייבים עליו 'להבלו' לכ"ע, והכא הבל דידיה הוא בודאי. ונפ"מ למיתת אדם, שכן בור פטור בה מגזה"כ (ב"ק נג: נד.). ואולי הדבר תלוי במח' האחרונים בפ"י סוגיית 'כותל ועץ' (ב"ק ו:). האם כותל שנפל חשוב כבור משום שכל תקלה בור היא (פל"ח פ"א סו"ס א') וא"כ הכא כמדומה שאין שם 'תקלה' על הנגיף המתפשט, או שחשוב כבור משום שגרע כיון שאינו הולך למרחוק (נחל"ד) והכא נמי אינו הולך למרחוק ובור הוא (אך שמא ל"ד דסו"ס כח אחר מעורב בו).
ואין להקשות מנ"ל שבבור ואש חייבים על 'דבר שאין בו ממש', דהא אש גופא דבר שאין בו ממש היא, ואעפ"כ חייבים עליה. ובבור ג"כ חייב על הבל. וא"ת דדוקא הבל בור חייב אע"פ שאין בו ממש, כדאיתא בתוס' (כב.) שבבור נשתנתה ממשות הקרקע, והכא לא נשתנתה ממשות. באמת נראה דלא קי"ל כדעת ר' יוחנן, ולא בעינן ממשא, שהרי לבסוף הודה שאשו משום ממונו כ"כ. ונראה להוכיח מהא דהרגו בהבל נר דחייב (סנהדרין עו., הובא לעיל).

משטחים

המשאיר משטח נגוע (באופן מדבק. אם לא בנגיף זה - באחר), גבי הנוגע הראשון חשוב לכא' כבור (תבר: 'צ"ע דאין שם תקלה עליו'), אך גבי מי שידביק הנוגע אחריו חשוב כאש, דהוי כאסו"מ המתגלגלים ברגלי אדם ובהמה (ב"ק ו... אמנם ע"ש במרחמ"ש דלא ניחא לו בכך דאב זיקין א' הופך לאב אחר).

שכיחות הנזק

אכן שוב יל"ד בשכיחות הנזק, שכן אע"פ שאדם חייב בנזק ('אדם המזיק') אף באונס, במיתה ובד' דברים אינו חייב. ואף בנזק נחלקו באיזה אונס חייב (לתוס' (כז: ו'לרא"ש (פ"ג ס"א) חייב דווקא באונס כעין אבידה אבל פטור באונס כעין גניבה (ששומר שכר חייב בו) לנ"י (יא). חייב בכל אונס דהו"ל למיחש ולאסוקי אדעתיה, לרמב"ם (חו"מ פ"ו ה"ד) חייב באונס אך פטור מאונס גמור, ולרמב"ם חייב לעולם אפי' ברוח כרוחו של אליהו (אכן יש שדחקו דבריו דמודה דפטור)).
ויל"ד: א. בשכיחות ההידבקות לאופניה השונים, ב. בשכיחות הנזק שתגרום ההידבקות (אף שכל מקרה לגופו תלוי בפרטים רבים).

גבי חשש ההידבקות, לא מצאתי דברים ברורים, אך לא כל מגע ונשימה גורמים להידבקות ודאית (הדבר תלוי בכמה גורמים - כמות חיידקי הוירוס, זמן שהייתם באויר קודם המגע עם הניזק, ומקום המגע (נשימה ישירה לריאות מדבקות יותר מנגיעה בפנים)), אכן כנודע מהקצב הנורא של התפשטות הנגיף, רוח מצויה היא.

ובענין שכיחות הנזק: בנזק חייב, דחיובו אף באונס (מלבד באונס גמור בו נחלקו, כמש"כ לעיל). במיתה, כיון ששכיחות המיתה נמוכה מאוד, פטור לגמרי. ואפי' היה הניזק מ'קבוצת הסיכון' שלגביהם הסכנה חשובה כ'מיעוט המצוי', ה'רוצח' פטור ממיתה בידי אדם, אבל בדיני שמיים נראה דחייב (אכן כופר לא שייך, דאדה"מ הוא. ואם שייך כופר באש, שמא יתחייב בכה"ג דהוגדר לעיל כאש, אם מיעוט המצוי חשוב כרוח מצויה, אך אם חשוב כרוח שאינה מצויה פטור).

אבל לענין צער, ריפוי ושבת, נראה שחשוב הדבר כשכיח ולכך חייב. ובמקום שאינו שכיח פטור מדיני אדם (דלא ריבנו חיוב באונס אלא בנזק, ב"ק נו: ושם בתוס'. וכן משמע בב"ק לב: דמשמע דאונס לא גרע משוגג (שבו פטור מד"ד). ואפי' נתכוין להזיק פטור, ע' ב"ק נו. גבי הכופף קמתו בפני הדליקה, וברש"י שם. וכן מבאר בב"ק צא. דיש אומד לנזיקין, ואינו חייב אלא היכא שראוי להינזק ע"י דבר זה).

וצ"ע אם שייך חיוב דיני שמיים בד' דברים (ברא"ש פ"ח ס"ו הביא דברי רב שרירא גאון דעל 'בושת דברים' אף דפטור מגזה"כ מתשלום בושת, מדין עד שיפייסנו כראוי לפי כבודו, ושמא הכא נמי, ויש לדחות).

שוב יש לחלק בין היכא דהזיק ע"י גופו או כוחו לבין היכא דהזיק ע"י אשו, (התפשטות בחלל החדר, אם היא כאש), דבאונס ד'אשו' לרא"ש (ב"ק פ"ב ס"ח) חייב בנזק, אבל לרמב"ן (ב"מ פב.) נראה דפטור (ושמא אינו נכון וצ"ע). ואם ההתפשטות חשובה כבור פטור באונס (דאינו חייב אלא בשמירה פחותה, ב"ק נה:).

שוגג ומי שלא נזהר

אכן יל"ד באדם שלא נתכוין להזיק. ממיתה בידי אדם ודאי פטור אם לא נתכוין להרוג כלל (ב"ק מד:). גבי נזק וד' דברים, אם יודע שהוא חולה ודאי אינו יכול לטעון 'לא התכוונתי', דעליו להישאר בבידוד, וקרבתו לאחרים פשיעה גמורה היא (ואף אומר מותר חייב אפי' בד"ד, ב"ק לב:).

אבל מה הדין באדם שלא ידע שנדבק? ומה הדין של המדביק אחרים והלכו והזיקו?
נראה לחלק בין ג' מדרגות:

א. היכא דלא היה לו לדעת כלל שנדבק, דאף שפשע קצת במה שלא נזהר, הוא פטור אפי' מנזק כיון שאחרים גרמו לו והם אחראים על נזק זה (גבי ד"ד (ומיתה אפי' בד"ש) פשיטא. גבי 'נזק' נראה לתלות דין זה בפטור' הם

גרמו לו' דתוס' ב"ק ד., דאם נאמר דפטור התם משום שהניזק גרם לעצמו להיזק, הכא חייב דהזיק לאחרים, מלבד היכא דפשע הניזק בעצמו. ואם נאמר דהפטור שם הוא שיש לחייב אחרים יותר ממנו, שמא יש לפטור היכא דיש למי שהדביקו לשלם. אבל שמא בכל אופן אם אפשר להשתלם מהגורם הוא פושע טפי והכל ישתלם ממנו, ואם א"א להשתלם מהגורם, נחייב את 'הנדבק-המדביק' לשיטת הרא"ש ב"ק פ"ג ס"ו, וצ"ע),

ב. היכא דהיה לו לחשוש קצת שמא נדבק, שמא חייב בשותפות עם המדביק, ששניהם פשעו (ב"ק נג., תוס' ו. ורא"ש פ"א ס"א),

ג. היכא דהיה לו לחשוש, פשע לגמרי, וחייב הכל לבדו כדין אסו"ם המתגלגלים ברגלי אדם וברגלי בהמה לתוס' ולרא"ש (שם)⁴, דכיון דהוא בר דעת עוקר הוא את חיובו של הראשון והכל מוטל עליו, דלא היה לו 'להשתגע'.

שמא יש לומר דאם שכח מענין הקורונה ומחיובו להיזהר – הוא פטור והמדביקו חייב, דשכחה דומה לשוגג (רש"י ב"ק כו:). או לאונס (נ"י שם), והרי לא התנהג באופן משונה (אין מציאות זו של חשש מהתפשטות נגיף רגילה, וע"כ השכחה עלולה, ויכולה להחשב כאונס. כמוכן כל מקרה לגופו), ואינו נראה (דנראה דלא אמרינן ששכחה היא אונס אלא בעניינים חד פעמיים, ולא במציאות הנמשכת מספר חודשים).

משעה שידע שנדבק, נעשה הוא כ'מזיק ראשון' לכל דבר. ואם נודע לו בשעה שהוא בין בנ"א אחרים, ודאי 'טמא טמא יקרא', ואם לא כן יעשה, מזיק הוא פושע הוא.

סיבת חיוב המדביק את חברו בנזקיהם של מי שידביק זה אח"כ היא דהוי תולדה דאש, דלא גרע מאסו"ם המתגלגל ברגלי בהמה, דחייבו עליהם תוס' ורא"ש משום אש בשעה שמתגלגלים. והא דברגלי אדם פטרו, כיון דלא היה לו להשתגע כ"כ חשוב כמזיק, אבל הכא נראה לחלק עפ"י המדרגות דלעיל. אבל אפשר שאינו דומה לאש אפי' למ"ד היזק שאינו ניכר שמיה היזק, וצ"ע. ואין להקשות מחש"ו שנושאים גחלתו דפטור מד"א וחייב בד"ש (ב"ק טו., כב., נט.), דהכא ברי היזקא דחייב אפי' בד"א (ודמי טפי לחש"ו מלפקח, כיון שאינו יודע. ואכן האמת דגרע טפי מחש"ו כיון שאינו יודע כלל).

המכניס אדם לחדר נגוע

יש להעיר כי המכניס אדם בכפייה לחדר מסוכן (שמצוי בו הנגיף, באופן שעלול הנכנס להידבק) חייב בד"א משום אש, דאין חילוק בין המקרב אש אל דבר לבין המקרב דבר אל האש (תוס' ב"ק נו.), ואף בד"ד. כאמור, כ"ז לפי שכיחות הנזק.

על הניזק לשמור את עצמו

כאשר היה על הניזק לשמור את עצמו, אין המזיקו חייב, כיון שהניזק גרם לעצמו להינזק. מקום חיובו לשמור את עצמו נקבע עפ"י החוקים המקומיים, כל מקום לפי הנהגותיו (אף שבד"כ נאמר שאין עליו לשמור את עצמו, מלבד כאשר השתתף ממש בהיזק). והנה ההולך בלי מסכה במקום שמחוייב בה, מלבד שמסכן אחרים (שמא נדבק), הרי הוא מסתכן בהידבקות (אם אכן החשש להידבקותו גדול יותר בלי מסכה). על כן י"ל שאי אפשר לחייב את המזיק לו, כיון שלא נשמר במקום שמוטל עליו להישמר עפ"י חוקי המדינה. וכן אפשר דכיון שפושע בהיזק אחרים באותו ענין בו הוא עצמו ניזוק, אין חייבים על נזקיו (ע' בש"מ ב"ק כג.).

נטר כדנטרי אינשי

ויל"ד האם אמרינן 'נטר כדנטרי אינשי', כלומר דסו"ס קשה עלינו משימה זו, ואף שבעוז נתאמץ לעמוד בה, כנודע אין הדבר פשוט כ"כ, כש"כ במקומות ה'גבוליים'. ואף שהחוק אומר בכה, יש מקומות בהם המנהג אומר בכה, נהרה נהרה ופשטיה ולפי 'אחראי הקורונה' שלו, ואף ל'מקפידים' יש 'נקודות תורפה'. לענין נזק נראה פשוט דלא אמרינן נטר כדנטרי אינשי באדה"מ (ולא מיבעיא למ"ד דלא שייך נטר כנטרי אינשי בנזיקין (רשב"א ב"ק נח. ומאירי ורמב"ן צג., ובדעת הר"ף). אלא אפי' לתוס' (ב"ק כג.) הכא באדה"מ חייב), אך צ"ע גבי שאר ד"ד, שמא לפי מנהגו כשוגג הוא.

הערות סיום

מלבד דיני שמיים שיל"ד אם חייב בהם במקום שהיה אשם (כמו שהזכרנו קצת לעיל), יל"ד ב'לפנים משורת הדין', שמא ראוי שישלם מ"מ, ואף נחלקו האם כופים על כך (מרדכי ב"מ רמז דלא כרא"ש ב"מ פ"ב ס"ז), א. במקום שיכול הנכפה לעמוד בכך בקלות, ב. צדיקים הראויים למידת חסידות.

⁴ אמנם רש"י (ב"ק ו.) מאן בין בחיוב הבעט ובין בחיוב בעל האסו"ם משום אשו (עפ"י הפנ"י).

עוד יל"ע בחיובי 'גלות' היכא דפטור ממיתה, ולא זכיתי לעיין בזה עתה.

יהי רצון מלפניו יתברך, ויזכנו להתגבר על כל המגיפות, הפנימיות והחיצוניות, ובכללן 'קטנות הדעת' והקורונה. ויזכנו וכל הרשעה כולה כעשן תכלה, ויבוא משיח צדקנו בב"א, 'ויתנו לך כתר מלוכה'.